

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

УДК 776(477.43)(092)

І.С. ПІДГУРНИЙ

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ФОТОХУДОЖНИКА МИХАЙЛА ГРЕЙМА У ПАМ'ЯТКООХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті охарактеризовано знайдені в архівах України та за кордоном фотокомпозиції Михайла Грейма. На основі цих документів висвітлено значення творчої спадщини фотографа для пам'ятко-охоронної справи подільського регіону.

Ключові слова: пам'яткознавство, спадщина, пам'яткоохоронна діяльність, фотокомпозиції.

И.С. ПИДГУРНИЙ

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ВНЕДРЕНИЯ ТВОРЧЕСКОГО ДОСТИЖЕНИЯ ФОТОХУДОЖНИКА МИХАИЛА ГРЕЙМА В ПАМЯТКООХРАННУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

В статье охарактеризованы найденные в архивах Украины и за рубежом фотокомпозиции Михаила Грейма. На основании этих документов отражено значение творческого наследства фотографа для памятноохранного дела подольского региона.

Ключевые слова: памятниковедение, наследие, памятноохранная деятельность, фотокомпозиции.

I.S. PIDGURNIY

METHODICAL PRINCIPLES OF THE USE AND INTRODUCTION OF CREATIVE RESERVE FOTOARTIST MICHAEL GREYM IN SIGHTGUARD ACTIVITY

In the article the found is described in the archives of Ukraine and abroad fotocompositions of Michael Greym, and the value of creative inheritance of photographer is reflected for the sightguard matter of Podolyan region.

Key words: study of artifacts, inheritance, monument protection activity, photocomposition.

Питання дослідження пам'яткоохоронної справи сьогодні є актуальним як серед вітчизняних, так і закордонних мистецтвознавців. Творча спадщина фотографа ХІХ ст. Михайла Грейма може стати вагомим внеском у пам'яткоохоронну діяльність. Тому мета статті – визначити місце знайдених в архівах України та за кордоном фотокомпозицій Михайла Грейма для пам'яткоохоронної справи подільського регіону.

Несвідоме ставлення до духовно-культурної спадщини призвело до масового знищення значної частини художнього доробку людства. У сучасному мистецтвознавстві одну з провідних ролей почали відігравати публікації, в яких аналізується пам'яткоохоронне значення національної мистецької спадщини і піднімаються проблеми ревіталізації цінних культурних об'єктів, котрі ще підлягають рятуванню.

Українське пам'яткознавство зародилося в надрах історії та археології і розвивалося у сусідстві із формуванням західноєвропейської методики аналізу фактологічних джерел.

Серйозний фаховий розгляд питань реставрації художнього доробку вітчизняної духовно-мистецької скарбниці зробив власними науковими розвідками і публікаціями відомий архітектор Віктор Вечерський [2]. Варто відзначити глибину і наукову обґрунтованість видань, присвячених відродженню національної мистецької спадщини Л.Прибеги [10]. Не можна обминути дослідження науковців, пов'язані з проблемами існування історичних пам'яток у сучасному місті, серед них твори О.Беккера [1], О.Маслова [7], Є.Водзинського [4], Є.Михайлівського [8], А.Іконникова [7], К.Лінча [6], О.Щенкова [11] та інших.

Практика архітектурних обстежень і досліджень історичних пам'яток України, яка останнім часом набуває більшої актуальності, свідчить, що мистецький доробок минулого значно цінніший, ніж уявляли дотепер. Особливо вартісними виявляються пам'ятки, на які довгий час просто не звертали увагу, практично замовчували їх існування. Без необхідних розвідок та даних, отриманих у процесі наукових досліджень про об'єкти та їхню художню цінність, важко охороняти, консервувати і доцільно використовувати видатні об'єкти. Тому першочерговим сьогодні завданням є реєстрація, облік та детальне обстеження конкретних об'єктів культурно-мистецької спадщини України, визначення їх місця і вартості в історичному середовищі, у цілісному і гармонійному урбаністично-просторовому утворенні.

Йдеться про збереження містобудівної та ландшафтної своєрідності історичного міста, де знаходиться будь-яка пам'ятка зодчества, яке ми розуміємо як неповторну художню цілісність урбаністичного образу, інтегративну якість усього архітектурного середовища та ландшафту. З цієї точки зору місто може розглядатися як художній твір, а саме – витвір містобудівного мистецтва; тоді його сприйняття людиною стає процесом художньої комунікації. При такому підході основними детермінантами своєрідності виступають природа і культура у взаємодії. Підоснова дана природою, статичним компонентом, а середовище, створюване людиною, – динамічним компонентом. Отже, своєрідність міста – це невпинний динамічний процес, а не статичний застиглий результат; вона не може бути раз і назавжди встановлена чи задана [3, с. 186-190].

Комплексне і систематизоване дослідження культурно-мистецької спадщини фотохудожника Михайла Грейма на теренах Поділля є першою спробою представити багатогранну діяльність митця, проаналізувати в багатьох аспектах зафіксоване ним таке видатне явище, як полікультурна інтеграція мистецтв на теренах конкретного подільського регіону.

Фотокомпозиції Михайла Грейма часто є єдиним достовірним документом, на якому зафіксовано первинні форми тієї чи іншої споруди, а також пам'ятки зодчества, особистості людини чи живописного полотна, що не дійшли до нашого часу або збереглися в зміненому вигляді та зайняли чільне місце в історії мистецтва лише завдяки роботам майстра. Творчий доробок митця було використано під час складання проектів реставраційних робіт таких визначних архітектурних пам'яток, як Кам'янецька, Хотинська та Меджибізька фортеці, Кафедральний, тринітарський, домініканський костели, Триумфальна та Вітряна брама, Кушнірська башта у Кам'янці-Подільському, церкви в Летичеві, Сатанові, Шаргороді, Сутківцях та ін.

Створені М.Греймом у Кам'янці-Подільському знімки були використані при розробці проектної документації для подання природного історико-архітектурного ландшафту каньйону річки Смотрич на номінацію до списку пам'яток архітектури, що знаходяться під егідою UNESCO.

Фото М.Грейма, використані для реставрації видатних пам'яток подільського зодчества, складають малий відсоток його мистецького доробку. Проведений у процесі

дослідження науковий пошук відкриває можливість накопичення підготовчого іконографічного матеріалу для відтворення та реставрації об'єктів сакральної, палацової та фортифікаційної архітектури. Світлина фотохудожника необхідно вивчати з метою максимально точного дотримання автентичності забудови, що має особливе значення для України, на теренах якої в силу об'єктивних та суб'єктивних причин відбулося багаторазове руйнування архітектурно-мистецького середовища. Таким чином, процес теоретичного дослідження візуального іконографічного матеріалу перетвориться на базу і джерело для відродження подільського зодчества та повернення в культурно-мистецьку скарбницю майже зруйнованих пам'яток духовної та матеріальної культури.

Можна дійти логічного висновку, що культурно-мистецькі об'єкти, зафіксовані Греймом – невід'ємна складова старовинних осередків подільських міст і містечок, й тому потребують пильної уваги, обліку, дослідження і відродження. Слід відзначити, що образна характеристика чималої кількості зразків цього типу пам'яток не обмежується взаємодією просторових та об'ємних елементів; вона ускладнюється співвідношенням останніх з ландшафтом.

Серед неіснуючих на даний момент пам'яток, але зафіксованих Михайлом Греймом, можна назвати вірменський й кармелітський костели, Іоанно-Предтеченську церкву, браму Станіслава Августа на замку, фортифікаційні споруди у Жванці, мінарет в Хотині та ін. Цей сумний список можна було доповнювати новими й новими назвами міст, де колись розташовувалися культурно-мистецькі пам'ятки. Саме детальні фотографії Михайла Грейма можуть відігравати одну з головних ролей у процесі охорони і збереження неповторного вигляду культурно-мистецького середовища та пам'яток, які уособлюють характерні ознаки своїх часів, змін, що відбувались у суспільстві, і тому мають історичну, меморіальну, естетичну та іншу культурну цінність. Вартість подібних досліджень міститься насамперед у значних наукових розвідках, які представляють вченим майже повну картину джерелознавчого та іконографічного матеріалу.

За радянських часів часто проводились несистематичні, без наукового підґрунтя, реставраційні роботи, що базувалися передусім на романтичному піднесенні, чи на фантазіях політичних діячів. Дотепер піднята проблема знаходилася під заборонаю спочатку з боку російської імперської влади, а згодом й радянського уряду. Лише у наші часи, у період самостійності та вільного існування народу, виникла нагальна потреба повернути деяким будівлям історично обумовлені форми, оскільки в очах суспільства вони ставали не лише свідками розвитку нації, а й символами її становлення і прогресу. Пам'ятка стала розглядатися як складова національної архітектурно-мистецької спадщини, як об'єкт реставраційної діяльності.

Упродовж багатьох років тягнулися реставраційні роботи домініканського костелу в Кам'янці-Подільському, який розташований у Старому місті, що визнано у 2007 році одним з семи чудес України. Обміри і дослідження споруд комплексу тривали з 1960 року, реставраційні роботи – з 1975. Виконавцями обмірів та досліджень різних років були: В.Петичинський, А.Кулагін, Є.Планинецька, А.Тюпич, В.Зорін, Л.Крищенко, Н.Сидорова, В.Ващенко, Л.Лернер, В.Губернатор, Л.Хілай, В.Полегкий. Від 60-х до 90-х років неодноразово змінювались плани щодо призначення будівель, але остаточно було затверджено проект їх пристосування під костел, з влаштуванням під його опікою місійного інституту. Авторами проекту реставрації були М.Гайда, В.Бевз; проекту пристосування – В.Бевз, Л. і О.Свінціцькі [9, с. 131].

На даний момент триває реставрація інтер'єру, для якої теж було знайдено чимало іконографічних матеріалів. В цілому було знайдено понад 15 автентичних фотографій цієї пам'ятки М.Грейма, які допомагають поступово реалізовувати реставраційні роботи, а костелу повернути належне місце в урбаністичному середовищі Старого міста.

Своїє черги чекають багато храмів, зафіксованих М. Греймом на Поділлі, цивільні споруди, житлові будинки та ін., про які зібрані матеріали у процесі представлених наукових розвідок.

Слід звернути увагу на той факт, що на момент фіксації фотохудожником об'єктів зодчества краю мистецтво фотографії знаходилося в зародковому стані; воно не було поставлено на службу історико-архітектурній науці. Тому знімки Грейма часто є єдиним іконографічним джерелом, що містять достовірну інформацію про архітектурну спадщину Поділля.

Михайло Грейм за життя встиг зафіксувати: об'єкти подільського зодчества, які не зазнали руйнації; пам'ятки, що перебувають у напівзруйнованому стані; архітектурні споруди, знищені назавжди; втрачені полотна й аркуші живописців та графіків; поліетнічний склад подільського населення; одяг, притаманний різним верствам суспільства; портрети видатних особистостей Поділля.

Оскільки практика відтворення втрачених пам'яток культури складна та неоднозначна, роботи фотохудожника корисно розглядати в таких аспектах:

- впровадження фотографій Михайла Грейма як ілюстративного матеріалу з історії збережених пам'яток подільської давнини, зокрема порівняння їх автентичного вигляду з можливими нашаруваннями;
- використання знімків художника як достовірного іконографічного джерела під час реставрації та консервації унікальних пам'яток подільського зодчества;
- розгляд творів художника, що зображують втрачені об'єкти вітчизняної культурно-мистецької спадщини, без яких неможливо уявити собі історію української культури як одне з основних документальних з точки зору топографії та типології віддзеркалень картини давнини;
- дослідження візуального доробку фотомитця науковцями різних напрямків з метою доповнення власних розвідок автентичними джерельними матеріалами.

Причини втрат об'єктів архітектурної спадщини різняться залежно від функціональної типології будівель і споруд. Так, більшість об'єктів фортифікаційної архітектури втрачено, як правило, внаслідок суто утилітарних причин: змінилася військово-стратегічна ситуація, оборонні споруди застаріли чи стали взагалі непотрібними, їх або залишили поступово руйнуватися, або розібрали на будівельний матеріал, як більшість замків Поділля, або знесли при реконструкції міст у Наддніпрянщині та Слобожанщині. Лише деякі з них були знищені під час воєнних дій. Об'єкти маєткової архітектури гинули внаслідок соціальних катаклізмів або поступово руйнувалися через зміни соціальних умов. Об'єкти культурної архітектури гинули переважно внаслідок причин соціально-політичного характеру, особливо це стосується українських теренів. У кожній з вищезгаданих груп є зруйновані або втрачені назавжди споруди чи комплекси, зафіксовані та збережені Михайлом Греймом. Саме вони і привертають особливу увагу.

Таким чином, реалізація пам'яткоохоронної діяльності у галузі збереження культурно-мистецької спадщини народу передбачає: організацію комплексних, пошукових розвідок теоретичних та матеріалів в архівах, приватних збірках та бібліотеках; проведення державної політики охорони й регенерації старовинних міст, серйозний фаховий розгляд питань реставрації, реєстрацію, облік та детальне обстеження цінних об'єктів; розробку і участь у програмах збереження своєрідності міського середовища, цілісності урбаністичних комплексів в історичному оточенні; необхідність ревіталізації пам'яток з огляду на суттєву хронологічну глибину зодчества.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беккер А.Ю. Современная городская среда и архитектурное наследие /А.Беккер, А.Щенков. – М.: Стройиздат, 1990. – 204 с.
2. Вечерський В. До питання про національний стиль в архітектурі України XVII-XVIII ст. /В.Вечерський // Архітектурна спадщина України. Маловивчені проблеми історії архітектури та містобудування. – К., 1994. – С. 103-113;
3. Вечерський В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць /В. Вечерський. – К.: НДІТІАМ, 2003. – 560 с.
4. Вечерський В. Історико-містобудівні засади збереження своєрідності Канева та його довкілля /В.Вечерський // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2004. – Вип. 11. – С. 186-190.

5. Водзинський Є. Питання охорони своєрідності історичних міст України /Є.Водзинський // Архітектурна спадщина України. – К.: Українознавство, 1995. – Вип. 2. – С. 242-253.
6. Иконников А.В. Система предметно-пространственной среды и эстетическая ценность объекта /А.Иконников // Эстетические ценности предметно-пространственной среды. – М.: Стройиздат, 1990. – С. 240-252.
7. Линч К. Образ города /К.Линч. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.
8. Маслов А.В. Новая архитектура в исторической среде /А.Маслов. – М.: Стройиздат, 1990. – 192 с.
9. Михайловский Е.В. Историческая городская среда и ее преобразование /Е.Михайловский // Памятники архитектуры в структуре городов СССР. – М.: Стройиздат, 1978. – С. 71-88.
10. Пламеницька Є. Дослідження і реставрація архітектурної спадщини Кам'янець-Подільського /Є.Пламеницька, О.Пламеницька // 3 історії української реставрації. Додаток до щорічника «Архітектурна спадщина України». – К.: Українознавство, 1996. – С. 122-134.
11. Прибега Л.В. Автентичність як пам'яткоохоронна категорія /Л.Прибега // Українська академія мистецтва, 1999. – Вип. 6. – С. 9-13;
12. Прибега Л. В. Історичне середовище як пам'яткоохоронна категорія /Л.Прибега // Українська академія мистецтва: дослідницькі та наук.-метод. праці. – К., 2004. – Вип. 11. – С. 177-186.
13. Щенков А.С. Современная городская среда и архитектурное наследие /А. Щенков. – М.: Стройиздат, 1990. – 204 с.

УДК 373.67 (07)

І.І. ПАЦАЛЮК

ЕКСКУРСІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ЗНАТЬ ПРО МИСТЕЦТВО

У статті схарактеризовано роль екскурсій як засобу формування та розширення знань про мистецтво. Розкрито сутність та особливості екскурсійної діяльності. Конкретизовано функції екскурсій та методiku їх проведення.

Ключові слова: екскурсія, музей, показ, розповідь.

И.И. ПАЦАЛЮК

ЭКСКУРСИИ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ И РАСШИРЕНИЯ ЗНАНИЙ ОБ ИСКУССТВЕ

В статье дана характеристика экскурсии как средства формирования и расширения знаний об искусстве. Раскрыто сущность и особенности экскурсионной деятельности. Конкретизировано функции экскурсий и методiku их проведения.

Ключевые слова: экскурсия, музей, демонстрация, рассказ.

I.I. PATSALYUK

EXCURSIONS AS MEAN OF FORMING AND SPREAD OF LEARNINGS ARE ABOUT ART

The role of excursions as means of formation and broadening knowledge about art. The essence and peculiarities of excursion activity are analyzed in the article. It is stated excursions function and methodical to implementation.

Key words: excursion, museum, presentation, narration.

Традиційними сьогодні для педагогіки є ігнорування саморозвитку особистості, оскільки дитина сприймається як об'єкт педагогічних впливів. Розвиток гуманістичних ідей сприяв народженню нової педагогічної парадигми, нового погляду на дитину як суб'єкта